

POLITIČKI PLURALIZAM U OKVIRU SRPSKE ZAJEDNICE NA KOSOVU I EVENTUALNE POSLEDICE PO DIJALOG O NORMALIZACIJI ODNOSA

Politički pluralizam u okviru srpske zajednice na Kosovu i eventualne posledice po dijalog o normalizaciji odnosa

Izdavač

Nacionalni konvent o Evropskoj uniji
Radna grupa za Poglavlje 35

Autori

doc. dr Marko Dašić, CDDRI
doc. dr Stefan Surlić, CISBalk

Godina

2024.

Publikacija je urađena u okviru projekta „Podrška radu Radne grupe NKEU za Poglavlje 35“ finansiranog od strane Fondacije za otvoreno društvo Zapadni Balkan. Mišljenja i stavovi izraženi u ovoj publikaciji predstavljaju stavove autora i ne odražavaju neophodno zvanične stavove Fondacije za otvoreno društvo Zapadni Balkan, Nacionalnog konventa o Evropskoj uniji ni Instituta za teritorijalni ekonomski razvoj.

SADRŽAJ

UVOD	1
KONTEKSTUALNA ANALIZA	1
IZAZOVI SRPSKE ZAJEDNICE KAO I POLITIČKOG PLURALIZMA MEĐU SRBIMA NA KOSOVU	2
TRANSPARENTNOST SPORAZUMA	2
NEUČESTVOVANJE U DONOŠENJU ODLUKA	2
SUSRET SA REALNOŠĆU – ZAVISNOST OD PRIŠTINE	2
NEDOSTATAK INTEGRACIONOG PLANA PRIŠTINE	3
DISKRIMINACIJA KOJA POPRIMA SISTEMSKI KARAKTER	4
PARTIJA KAO USLOV EGZISTENCIJE	4
DEPOPULACIJA SRPSKE ZAJEDNICE	5
PARTIJSKI ŽIVOT U OKVIRU SRPSKE ZAJEDNICE NA KOSOVU	6
GLAVNE PREPREKE ZA VEĆI POLITIČKI PLURALIZAM MEĐU SRBIMA ...	10
ODNOS SRPSKIH PREDSTAVNIKA SA KOSOVA PREMA ZVANIČNOM BEOGRADU	12
ODNOS SRPSKIH PREDSTAVNIKA SA KOSOVA PREMA INSTITUCIJAMA U PRIŠTINI	14
UKLJUČIVANJE PREDSTAVNIKA SRPSKE ZAJEDNICE U DIJALOG O NORMALIZACIJI ODNOSA	16
ŠTA ZA POLITIČKI PLURALIZAM UNUTAR SRPSKE ZAJEDNICE DONOSI EVENTUALNO FORMIRANJE ZSO	17

PREPORUKE ZA POLITIČKE AKTERE U CILJU UNAPREĐENJA POLOŽAJA SRPSKE ZAJEDNICE I POLITIČKOG PLURALIZMA NA KOSOVU.....19

KONTAKT SA MEDIJIMA	19
PODRŠKA MEĐUNARODNIH AKTERA	19
DEFINISANJE ZAHTEVA PREMA PRIŠTINI	20
SRPSKO-ALBANSKI DIJALOG	20
STRATEGIJA OPSTANKA SRBA NA KOSOVU	20
DELIBERATIVNA SKUPŠTINA SRBA NA KOSOVU.....	20
DIVERZIFIKACIJA RESURSA I IZVORA EGZISTENCIJE.....	21
EDUKACIJA I PODIZANJE KAPACITETA SRPSKE ZAJEDNICE.....	22
INTEGRACIONI PLAN PRIŠTINE ZA SEVER KOSOVA	22
ZAJEDNICA ILI ASOCIJACIJA OPŠTINA SA SRPSKOM VEĆINOM	22

UVOD

U kontekstu složenih političkih i etničkih odnosa na Kosovu, pitanje političkog pluralizma među srpskom zajednicom dobija posebnu važnost. Ovaj policy paper teži da analizira ključne prepreke koje stoje na putu većeg političkog pluralizma među Srbima, posebno u odnosu na političko delovanje izvan okvira dominantne političke partije „Srpske liste“. Pluralizam u okviru srpske zajednice posebno se obrađuje sa aspekta uticaja na dalji tok dijaloga o normalizaciji odnosa između Beograda i Prištine.

Prilikom izrade ovog teksta, korišćeni su izvorni dokumenti i sprovedeni su intervjui sa ključnim političkim akterima izvan Srpske liste i predstavnicima civilnog društva sa severa Kosova, čime se obezbeđuje dublji uvid u trenutnu političku dinamiku.

Analiza takođe razmatra odnos srpske političke zajednice na Kosovu sa Beogradom, istražujući da li bi sve srpske političke opcije trebalo da se konsultuju sa vlastima u Beogradu u vezi sa svojim delovanjem na Kosovu. Odnosi sa Prištinom biće još jedna ključna tačka istraživanja, s posebnim osvrtom na mogućnosti za unapređenje saradnje u cilju ostvarivanja suživota između Srba i Albanaca.

Poseban segment analize posvećen je uključivanju predstavnika Srba u dijalog u Briselu, procenjujući kako njihovo učešće može uticati na ishode koji direktno utiču na kvalitet života srpske zajednice na Kosovu. U radu se takođe razmatra moguća uloga Zajednice srpskih opština (ZSO) u promovisanju političkog pluralizma, sa promišljanjem kako bi njeno formiranje moglo uticati na politički pejzaž među Srbima na Kosovu.

Kroz sveobuhvatnu analizu i stručne preporuke, ovaj tekst ima za cilj da doprinese boljem razumevanju političkih izazova i mogućnosti za srpsku zajednicu na Kosovu, nudeći perspektive za unapređenje njihove političke participacije i zastupljenosti u širem sociopolitičkom kontekstu. Akcenat je stavljen pre svega na sever Kosova na osnovu pretpostavke autora da je buduće političko delovanje pre svega determinisano razvojem događaja u ovom regionu.

KONTEKSTUALNA ANALIZA

Jednostrano proglašenje nezavisnosti Kosova 2008. godine nije prihvaćeno blagonaklono od strane srpske zajednice koja vidi Kosovo kao neodvojivi deo teritorije Srbije. Iako su pojedini predstavnici Srba i tada bili spremni da deluju u okviru novonastajućih institucija, ovaj politički okvir stvorio je složen ambijent za političku participaciju srpske zajednice. Njihova predstavljenost u kosovskim institucijama, od lokalnog do centralnog nivoa, često nailazi na osude pre svega Beograda, dok je sa druge strane Beograd sa potpisivanjem Briselskog sporazuma pristao na potpunu integraciju srpskih sredina, pogotovo opština sa srpskom većinom severno od Ibra u jedinstven politički i pravni prostor Kosova. Ipak, problemi vezani za ostvarivanje prava, obrazovanje, ekonomski razvoj i kulturnu zaštitu unutar srpske zajednice takođe su duboko povezani s nedostatkom adekvatne političke predstavljenosti, ali i nespemnosti vlasti u Prištini da primeni kako prava koje kosovsko zakonodavstvo garantuje zajednicama, tako i sporazume na koje se sama obavezala.

Okvirni sporazum i Aneks iz Ohrida iz 2023. godine predstavljaju novi zamah u dijalogu Beograda i Prištine insistirajući na definisanju samouprave za Srbe na Kosovu i mehanizama zaštite srpske verske i kulturne baštine. Međutim, ostaje otvoreno pitanje koja je uloga političkih predstavnika Srba na Kosovu u celokupnom procesu. Pogotovo u uslovima institucionalnog vakuuma, nastalog izlaskom Srba iz institucija na severu posle niza diskriminatornih mera preduzetih od strane Prištine. S druge strane, stranački monizam izražen kroz dominaciju Srpske liste ugrozio je ne samo mogućnost kompeticije, već i participacije različitih predstavnika u društveno-političkom životu Srba na Kosovu.

IZAZOVI SRPSKE ZAJEDNICE KAO I POLITIČKOG PLURALIZMA MEĐU SRBIMA NA KOSOVU

TRANSPARENTNOST SPORAZUMA

Jedan od ključnih izazova u poboljšanju položaja srpske zajednice na Kosovu je odsustvo transparentnosti procesa normalizacije odnosa Beograda i Prištine. Često se sporazumi poput Briselskog ili Ohridskog aneksa dogovaraju na visokom političkom nivou, dok konkretni detalji i implikacije tih sporazuma ostaju nejasni ili nedostupni građanima. Ovaj nedostatak transparentnosti stvara nepoverenje i osećaj isključenosti među Srbima na Kosovu, koji se osećaju kao pasivni posmatrači, a ne aktivni učesnici u procesima koji direktno utiču na njihove živote. Srbi na Kosovu se često suočavaju s pritiskom da primene sporazume i odluke sa kojima nisu u potpunosti upoznati ili sa kojima se ne slažu. Ovaj pritisak može dolaziti kako od međunarodne zajednice, tako i od kosovskih vlasti, ali i Beograda, i stvara dodatnu napetost i otpor prema promenama koje se percipiraju kao nametnute i nepravedne.

NEUČESTVOVANJE U DONOŠENJU ODLUKA

Predstavnici srpske zajednice često nisu adekvatno zastupljeni ili uključeni u procese donošenja odluka koje se tiču statusa i prava Srba. Ovo dovodi do situacije gde se odluke koje imaju direktni uticaj na srpsku zajednicu donose bez njihovog stvarnog učešća ili saglasnosti, što pojačava osećaj marginalizacije i bespomoćnosti.

SUSRET SA REALNOŠĆU – ZAVISNOST OD PRIŠTINE

Realnost na terenu često se bitno razlikuje od onoga što je percepcija Srba i njihovih predstavnika. Prava Srba se posmatraju samo kroz odnos sa Beogradom, zanemarujući činjenicu da se društveno-politički život može ostvariti samo kroz učešće u lokalnim i centralnim institucijama na Kosovu i minimumom saradnje sa vlastima u Prištini. Problemi kao što su

nedostatak političke volje Prištine, birokratske prepreke, i opšti nedostatak poverenja otežavaju realizaciju ovih prava za srpsku zajednicu.

NEDOSTATAK INTEGRACIONOG PLANA PRIŠTINE

Jedan od ključnih problema je percepcija da Priština nema jasan i sveobuhvatan plan za integraciju srpske zajednice. Štaviše, sve više se stiče utisak da Priština nema ni volju ni nameru da se ovim pitanjem bavi. Ovo dovodi do osećaja neizvesnosti i skepticizma među Srbima, kao i do otežanog prihvatanja kosovskih institucija. Nespremnost vlade da prihvati različite inicijative koje dolaze od lokalnih Srba pojačava osećaj da samo Beograd kroz proces pregovora može da se izbori za ostvarivanje njihovih prava.

Sever Kosova kao posebna politička celina koja je od 1999. godine posle konflikta imala drugačije specifičnosti zahteva drugačiji pristup Prištine u procesu integracije i uspostavljanja poverenja u centralne institucije. U ovom trenutku Priština nema adekvatan integracioni plan prema Severu Kosova, i to se često ogleda u političkim i policijskim akcijama koje sprovodi u opštinama na severu Kosova, a da većinsko srpsko stanovništvo ne učestvuje u procesu donošenja odluka koje se tiču njihovih života, niti se blagovremeno obaveštavaju o policijskim akcijama koje se sprovode uz prekomernu upotrebu sile. Zaključak razgovora sa predstavnicima srpske zajednice je da je srpska zajednica izložena grubim policijskim intervencijama svakog dana, ili represivnim merama poput mera uspostavljanja taksi, poreza i naplata komunalne prirode.

Sem ogromne policijske i vojne prisutnosti na severu Kosova koje se tretira kao bezbednosni problem Kosova, većinski srpsko stanovništvo nije u mogućnosti da oseti socijalno ekonomske, privredne, poljoprivredne ili druge programe koji bi ostavljali utisak da se vlasti iz Prištine žele približiti srpskoj zajednici i uspostaviti narušeno poverenje između vlasti u Prištini i većinski srpske zajednice na severu Kosova. Intervencije kapitalnih ulaganja na severu Kosova Vlada iz Prištine je vršila samo u mestima gde

živi albanska populacija na severu Kosova, čime je vršila grubo zanemarivanje srpske zajednice na severu Kosova.

DISKRIMINACIJA KOJA POPRIMA SISTEMSKI KARAKTER

Iako još Ahtisarijev plan predviđa određeni stepen pravne zaštite i prava za srpsku zajednicu, postoji kontinuirani izazov u njegovoj primeni. Pitanja oko jurisdikcije, primene zakona, i pristupa pravosuđu ostaju ključne prepreke za ostvarivanje ovih prava. Takođe, razrešenje pitanja ličnog statusa građana, uključujući pitanja državljanstva, vlasništva, i registracije, ključno je za pravnu sigurnost i pristup pravima za srpsku zajednicu. Srpska zajednica se suočava sa različitim oblicima diskriminacije, od uzurpacije imovine, neosnovane eksproprijacije zemljišta, neefikasnih sudskih procesa, nepoštovanja prava na upotrebu jezika do ekonomske marginalizacije i ograničenog pristupa uslugama i tržištu. Za sada takođe ostaju evidentni problemi sa vađenjem ličnih dokumenta za srpsku zajednicu na Kosovu, problem verifikacije obrazovnih dokumenata koje notari na Kosovu ne overavaju, problem korišćenja srpskog jezika u policiji, sudskom sistemu Kosova, katastru Kosova, kao i opštinskim službama u opštinama gde su Albanci većina, i problem lakšeg pristupa zapošljavanju u institucijama Kosova gde Srbi imaju zagarantovanih 10% mesta što se u praksi ne primenjuje. Ovo stvara duboki osećaj nepravde i povećava tenzije unutar zajednice i u odnosima sa albanskom većinom.

PARTIJA KAO USLOV EGZISTENCIJE

Većina pripadnika srpske zajednice uslovljena je egzistencijom koja je u ogromnoj većini obezbeđena zaposlenjem u javnom sektoru koji finansiraju institucije Srbije. Mogućnost uslovljavanja i ucene vremenom je stvorio znak jednakosti između političkog angažovanja i potrebe za obezbeđivanjem normalnog ekonomskog statusa. Glasanje u grupama, „desetarski” sistem prikupljanja sigurnih glasova primeri su kontinuiranog ponižavanja ljudi koji se već susreću sa sistemskom diskriminacijom. Istovremeno se svi oni koji se politički razlikuju suočavaju sa dodatnim

pretnjama i pritiscima što sprečava razvoj političkog pluralizma u srpskoj zajednici.

DEPOPULACIJA SRPSKE ZAJEDNICE

Depopulacija srpske zajednice na Kosovu je akutni problem. Mladi i obrazovani često odlaze u potrazi za boljim životom, ostavljajući za sobom stariju i manje mobilnu populaciju. Ovaj trend je alarmantan i zahteva hitne mere kako bi se zaustavio, jer dugoročno dovodi do slabljenja vitalnosti i održivosti srpske zajednice. Rezultati više istraživanja pokazuju da su bezbednost, nestabilna politička situacija i ekonomski razlozi presudni u odluci pripadnika srpske zajednice da trajno napuste Kosovo.

PARTIJSKI ŽIVOT U OKVIRU SRPSKE ZAJEDNICE NA KOSOVU

Od ukupno 52 političke partije koje su uredno registrovane u Centralnoj izbornoj komisiji, samo 4 zastupaju interese srpske zajednice. Od preostalih 48, 28 pripada zajednici kosovskih Albanaca, 3 turskoj, 7 bošnjačkoj, 2 egipatskoj, 3 Aškalijama, 2 romskoj zajednici, 3 goranskoj. Imajući na umu da su se sve političke partije Srba protivile učešću na nedavno održanom popisu stanovništva, teško je ustanoviti preciznu razmeru između broja stanovnika, sa jedne strane, i kvantitativnog iskazivanja političkog predstavljanja putem političkih partija, sa druge strane. Međutim, čak i ukoliko uzmemo rezultate popisa iz 2011. godine (kada je Srba bilo oko 25000 zvanično, a prema nezvaničnim podacima višestruko više), jasno je da se u poređenju sa političkim partijama drugih zajednica Srbi nalaze na veoma niskom nivou partijskog pluralizma.

Danas možemo govoriti o svega 4 političke partije koje predstavljaju interese srpske zajednice. Uvidom u zvanične podatke Centralne izborne komisije, primećujemo da su sve političke opcije institucionalizovane unutar političkog i pravnog sistema u periodu od 2017. do 2024. godine, i to:

- Srpska lista, registrovana u maju 2017. godine, ovlašćeno lice Zlatan Elek, sa sedištem u Mitrovici

Prvobitno nastala kao građanska inicijativa, u skladu sa aktivnim delovanjem ka integraciji Srba u sistem kosovskih institucija u saglasju sa odredbama međunarodno preuzetih obaveza putem dijaloga Beograda i Prištine, jedina je politička opcija koja poseduje mandate na svim nivoima političkog predstavljanja. Bezrezervna podrška zvaničnog Beograda pomaže joj u održavanju dominantne uloge u fragmentiranom i nedovoljno razvijenom partijskom sistemu unutar srpske zajednice. Uspešno je savladala disonantne tonove koji su postojali u pogledu intenziteta učešća Srba u funkcionisanju kosovskih institucija (što je bila tekovina aktivnosti Samostalne liberalne stranke) i u nizu izbornih ciklusa dokazala hegemonistički položaj osvajanjem preko 90% glasova srpske zajednice.

Stvaranje Zajednice srpskih opština je primarni cilje ove političke stranke, uz sve prateće uslove u vezi sa kvalitetom života, bezbednošću i povratkom Srba na Kosovo i Metohiju.

- Partija kosovskih Srba, registrovana u maju 2017. godine, ovlašćeno lice Aleksandar Jablanović, sa sedištem u Leposaviću

Iako registrovana tek u maju 2017. godine, ova politička opcija nastaje 2 godine ranije. Kadrovska baza rukovodilaca partije bila je deo Srpske liste ali je zbog ličnih i ideoloških nesaglasnosti došlo do rascepa i formiranja nove političke partije. Iako su dosadašnji rezultati na izborima dokazali skromne domete, osim pojedinačnih uspeha u Leposaviću, njeno postojanje ukazuje na potrebu artikulacije političkih stavova srpske zajednice putem više kanala.

- Srpska demokratija, registrovana u decembru 2023. godine, ovlašćeno lice Aleksandar Arsenijević, sa sedištem u Mitrovici

Nastaje iz Građanske inicijative Srpski opstanak i neguje tekovine „borbe za goli opstanak i boljitak životnih uslova u srpskim sredinama“.¹ Delovanje ove političke partije nije jasno ideološki profilisano, ali se može reći na osnovu istupa u javnosti da će se u najširem smislu baviti spektrom socijalnih, ekonomskih i opšte uzev društvenih problema koji muče srpsku zajednicu.

- Srpski narodni pokret, registrovan u martu 2024. godine, ovlašćeno lice Milija Biševac, sa sedištem u Gračanici

Prilikom najave registracije političke partije, rukovodioci su izjavili da će pokušati da svoje delovanje projektuju na teritoriji celokupnog Kosova i Metohije čime bi izazvali dosadašnji primat Srpske liste. Prema sopstvenom svedočenju, nastaju kao reakcija na trenutno stanje i pokušaj

---

¹ „Srpska demokratija zvanično registrovana kao nova stranka na Kosovu“, *KoSSev*, 6/12/2023, dostupno na: <https://kossev.info/srpska-demokratija-zvanicno-registrovana-kao-nova-stranka-na-kosovu/>, pristupljeno: 6/5/2024.

jedinstvenog kanalisanja nezadovoljstva politikom kojom se zastupaju interesi srpske zajednice. U središtu političkog delovanja su im borba protiv korupcije, kao i zalaganje za slobodu mišljenja, govora i zaštite onih koji zastupaju stavove suprotno nosiocima vlasti.²

Međutim, monopol političkog predstavljanja srpske zajednice je od 2013. godine početno, a danas sasvim konsolidovano u rukama Srpske liste. I na lokalnim izborima (2013. i 2017.), i na parlamentarnim u datom periodu, Srpska lista odnosi dominantno najveći broj glasova potreban za monopolizaciju predstavljanja Srba na svim nivoima. Prethodno naveden podatak da se broj političkih stranaka udvostručio na 4 u periodu s kraja 2023. godine do marta 2024. godine, ukazuje da je u prethodnom periodu na delu bio stranački monizam među Srbima na Kosovu i Metohiji, a da je opravdano analizirati najnovije političke aktivnosti u smeru pluralizacije partijskog sistema, makar kada je reč o srpskoj zajednici. Naravno, to ni na koji način nije moguće posmatrati analogno periodu 2001-2013. godine, kada su političke partije Srba bile ideološki, programski i finansijski gotovo u celosti ispostave političkih stranaka iz centralne Srbije. Izuzetak je bila Samostalna liberalna stranka koja je, uprkos bojkotu kosovskog političkog sistema, istupala na izborima u ime srpske zajednice i bila jedini politički akter sa osvojenim mandatima. Ali bez preko potrebnog legitimiteta za zastupanje interesa celokupne srpske zajednice.

Nekoliko je razloga dovelo do aktuelnog stanja svojevrsne atrofije političkog pluralizma među Srbima na Kosovu i kreiranja stanja partijskog sistema (makar među srpskom zajednicom) koji odlikuje postojanje hegemonističke stranke i prividne pluralnosti. Možemo ih podeliti, prema poretku nastanka, na unutrašnje i spoljne. Politički sistem Kosova nesumnjivo pati od demokratskog deficita u brojnim segmentima. Za političko organizovanje srpske zajednice naročito važno jeste odsustvo poverenja u institucije, ali i veoma nizak stepen vladavine prava u pogledu odnosa prema Srbima. Otuda je i svako političko organizovanje usmereno

---

² “SNP predao dokumenta za registraciju nove političke stranke”, *KoSSev*, 31/1/2024, dostupno na: <https://kossev.info/snp-dokumenta-registracija-nova-politicka-stranka/>, pristupljeno 15/5/2024.

ka već etabliranim akterima koji su vremenom nastojali da ukрупne srpsku političku scenu i objedine interese celokupne zajednice govoreći jedinstvenim glasom prema kosovskim institucijama i spoljnim akterima.

Kadrovski potencijal za pokretanje, izgradnju i održavanje partijske infrastrukture unutar srpske zajednice je višestruko ograničen. Trend iseljavanja srpskog stanovništva i političke apatije je uveliko prisutan u dužem vremenskom periodu. Takođe, slabljenje univerziteta i ograničenost prilika za intelektualno i akademsko osposobljavanje kadrova za institucionalno političko delovanje usloveli su postojanje veoma uske baze aktera koji pokazuju sklonosti ka formiranju političke partije i političkom aktivizmu uopšte. Smatramo da je upravo u tome poreklo pojave da se, uglavnom, iz već postojećih inicijativa ili pokreta razvijaju političke stranke. Tako se iz inicijative *Srpski opstanak* formira *Srpska demokratija*, odnosno, makar delimično, iz *Građanske inicijative za Zubin Potok* nastaje *Srpski narodni pokret*. Naravno, ne bi trebalo smetnuti sa uma ni činjenicu da je *Srpska lista*, pre zvanične registracije 2017. godine postojala kao *Građanska inicijativa Srpska lista*.

Relevantna istraživanja javnog mnjenja i ranije analize koje su se bavile ovom temom izdvojile su i relativno nizak nivo poverenja i zadovoljstva građana u kvalitet predstavljanja i ostvarenja interesa srpske zajednice kroz institucije u čijem radu učestvuju postojeće političke stranke/politička stranka.³ Dodatno, zaključujemo na osnovu sinteze rezultata takvih izvora da je i stepen informisanosti građana o statusu zastupanja svojih interesa unutar institucija sistema bio nezanimljivo nizak, što ukazuje na slabe performanse u obavljanju funkcija postojećih stranaka.

Sa druge strane, postoji snažan podsticaj koji dopire spolja u smeru potrebe višeg stepena angažovanja različitih aktera. Mogu se identifikovati, što verbalnim putem, što u praksi primenjeno, brojne inicijative spoljnih

---

³ Jovana Radosavljević, Budimir Ničić, "Političke partije kosovskih Srba u političkom sistemu Kosova: od pluralizma do monizma", Inicijativa OPEN, April 2021, dostupno na: <https://kfos.org/storage/app/uploads/public/609/3e0/06a/6093e006abdfa664574589.pdf>, pristupljeno 10/6/2024.

zainteresovanih aktera koji podstiču angažovanje pojedinaca, organizacija civilnog društva i inicijativa/pokreta za učešće u političkom životu, posebno u kontekstu posredovanog dijaloga Beograda i Prištine. Naravno, kao uslovno rečeno spoljnu grupu faktora, možemo posmatrati i signale koji dolaze iz Beograda. Oni su u datom trenutku prevashodno usmereni ka objedinjavanju svih političkih snaga u jednu opciju koja bi jedinstveno zastupala interese srpske zajednice pred kosovskim institucijama. Ukoliko tome pridodamo i svojevrsnu ekonomsku (ali i bezbednosnu) uslovljenost srpske zajednice na severu Kosova od Beograda, onda je jasna snaga ove poluge uticaja na konačan ishod u smeru stranačkog monizma. Uz to, stvaranje atmosfere u kojoj se stigmatizuje svaki pokušaj gradnje novih, ideološki drugačijih političkih opcija u odnosu na Srpsku listu, obeshrabruje aktore da se upuštaju u projekte formiranja političkih partija i proširenju dijapazona političkih opcija koje zastupaju interese srpske zajednice.

GLAVNE PREPREKE ZA VEĆI POLITIČKI PLURALIZAM MEĐU SRBIMA

Centralna tema u diskusiji o preprekama odnosi se na ulogu i uticaj Srpske liste, političke organizacije koja je, uz podršku Beograda, dominirala političkom scenom Kosova u srpskim sredinama već dugi niz godina. Srpska lista se kritikuje zbog monopolizacije političkog prostora i manipulacije izbornim procesima, čime su ostale političke opcije ostavljene na marginama političkog života Srba na Kosovu.

Predsednik Srpskog narodnog pokreta, Milija Biševac⁴, glavnu prepreku političkom pluralizmu vidi u dosadašnjem delovanju Srpske liste. „Nakon dugogodišnje izričite dominacije jedne političke organizacije koja je okupljala kosovske Srbe pod nazivom „Srpska lista“ i njenim okrutnim obračunavanjem sa političkim neistomišljenicima koji pripadaju srpskom narodu, veoma je teško bilo razviti politički pluralizam na Kosovu. Srpska

---

⁴ Intervju sa Milijom Biševcom, sproveden za potrebe ove analize

lista je jedina politička organizacija koja je od osnivanja imala podršku zvaničnog Beograda, a institucije Republike Srbije je koristila kao sredstvo manipulacije nad stanovništvom kako bi izbornu volju birača okrenula na svoju stranu i drugim političkim strankama uskratila pravo da budu deo institucija“, ističe Biševac.

Sa ovim stavom se slaže i predsednik Srpske demokratije, Aleksandar Arsenijević⁵, ističući razmere „pritiska na terenu kroz mrežu članova Srpske liste i s tim u vezi elitistički pristup Beograda, u kome se podrška pruža samo odabranoj grupi ljudi“. Arsenijević dodaje i ulogu medija, ističući da “režimski mediji ne daju prostora za drugačiji glas i da je sveopšta nemogućnost obraćanja van nekoliko lokalnih medija koji podržavaju nezavisno izveštavanje“.

Politički aktivista i vlasnik televizije RTV Mir, Nenad Radosavljević⁶ ističe da „strukture vlasti iz Beograda i dalje upravljaju životima i sudbinom Srba sa Kosova kroz plate prosvetnih radnika, zdravstvenih radnika i zaposlenih u javnim službama i privremenom organu“ i da na taj način kontrolišu politički život u okviru srpske zajednice. Dodatno ističe neravnopravan položaj, budući da dominantna politička opcija ima mnogo više resursa na raspolaganju. „Ta grupa ljudi se enormno obogatila za period vladavine od 12 godina tako da sada mogu lako da vode predizborne kampanje i na sve druge načine utiču na volju građana u smislu da 99 procenata građana ne može ni da pomisli na samoorganizovanje u neke druge političke opcije“.

Na kraju, Aleksandar Stojanović⁷, direktor Centra za razvoj lokalnih sredina, koji je u nekoliko navrata organizovao edukativne seminare za političke aktiviste sa Kosova ističe dva ključna problema kada je u pitanju politički pluralizam među Srbima na Kosovu. „Prvi je da u proteklih 10 godina pod vlašću Srpske liste postoji veliki pritisak da se uguši svaka vrsta

---

⁵ Intervju sa Aleksandrom Arsenijevićem, sproveden za potrebe ove analize

⁶ Intervju sa Nenadom Radosavljevićem, sproveden za potrebe ove analize

⁷ Intervju sa Aleksandrom Stojanovićem, sproveden za potrebe ove analize

političkog angažmana, sa pretnjama ljudima, sa otkazima... Tako da sve je to ostavilo jedan trag i strah među ljudima da se na bilo koji način uključe.“ Dodaje da iako u ovom trenutku postoje malo lagodniji uslovi za političko organizovanje, „uslovi su i dalje otežavajući jer ljudi koji su voljni da se angažuju nemaju dovoljno kapaciteta. Potrebno je raditi na njihovoj edukaciji, trajnom finansiranju njihovog delovanja itd. što nimalo nije lako u okruženju koje je gotovo nemilosrdno.“

Izloženi problemi ukazuju na duboko ukorenjene izazove u ostvarivanju političkog pluralizma među Srbima na Kosovu. Ključno je razvijanje strategija koje će omogućiti veću inkluzivnost i pravednost u političkom procesu. Ovo podrazumeva sistemsku podršku političkom pluralizmu, slobodan pristup medijima i oslobađanje od straha da bi eventualni politički angažman mogao nositi posledice. Na kraju, potrebno je podizanje kapaciteta koje je nezamislivo bez institucionalne podrške.

ODNOS SRPSKIH PREDSTAVNIKA SA KOSOVA PREMA ZVANIČNOM BEOGRADU

Dok Beograd ostaje ključni ekonomski i politički oslonac za Srbe na Kosovu, postavlja se pitanje adekvatnosti njegove uloge i načina na koji upravlja svojim uticajem. Za većinu intervjuisanih aktera svaka politička opcija bi trebalo da održava konsultacije sa Beogradom, ali postoje ozbiljne rezerve u pogledu favorizovanja samo jedne političke opcije.

Aleksandar Arsenijević ističe da Beograd svakako vidi kao partnera, bez obzira da li će se formirati ZSO ili ne. „Egzistencija ljudi je pre svega uslovljena budžetskim dotacijama iz Beograda i dovoljno je da se ta sredstva obustave na nekoliko dana i da se na taj način pošalje poruka bilo kome ko je u lokalnoj vlasti u srpskim sredinama na Kosovu, da je nepodoban politički akter“, zaključuje Arsenijević. On posebno navodi mogućnost da ZSO uspostavi drugačije odnose između Beograda i srpske zajednice na Kosovu. „Mnogo bi bilo bolje da postoji formirana ZSO, gde bi bio utvrđen sistem odlučivanja i preraspodele namenskih sredstava koji

ne bi zavisio od proizvoljne volje Beograda, a koji jeste najveći poslodavac u srpskim sredinama. Stoga Beograd jeste svakako trajni partner sa bilo kojom srpskom političkom opcijom na Kosovu, ali to partnerstvo ne podrazumeva poslušnički odnos i patronsko-robotovski sistem koji je trenutno na snazi“ kaže Arsenijević.

Nenad Radosavljević smatra da je saradnja sa Beogradom poželjna i razumna, ali ne sa aktuelnom vlašću koju okrivljuje da je „predala sve svoje nadležnosti strukturama vlasti Kosova i lično doprinela otimanju svih značajnih ljudskih prava svojim građanima od strane tih struktura“. Dodaje, „nije se ta vlast potrudila da bar sačuva status Srbima u smislu dvojnog državljanstva, sa duplim ličnim dokumentima, ili npr. eksteritorijalnosti SPC.“

Za Miliju Biševca „većina Srba koji žive na KiM i danas Srbiju gledaju kao svoju matičnu državu“. Ističe da je „apsolutno normalno da postoje konsultacije sa Beogradom vezano za neka politička pitanja jer se zajedničkim delovanjem može poboljšati veoma težak položaj našeg naroda na KiM.“ Međutim, i Biševac naglašava da bi taj odnos „trebalo da bude na nivou uzajamnog razumevanja i definisanja odnosno rešavanja problema, a nikako apsolutne dominacije Beograda u odlučivanju“. Za njega „problem je u tome što aktuelna vlast u Beogradu ne želi da se konsultuje sa lokalnim Srbima i drugim političkim faktorima osim sa Srpskom listom, koja nijednog trenutka nije branila naše interese već isključivo lične i u svojim redovima okupljala ljude koji su poznati po raznim koruptivnim aferama.“

Aleksandar Stojanović takođe ističe da Srbi sa KiM na bilo koju vlast u Beogradu gledaju kao na predstavnike svoje države. „Iako su postojali razgovori sa predstavnicima Beograda, Kancelarije za KiM, oni su prekinuti uprkos nekim inicijalnim dogovorima. Način komunikacije je isključivo kroz partiju, njihovi predstavnici sa predstavnicima na Kosovu ali u okviru partijskih struktura, a ne šire kroz čitavu mrežu predstavnika Srba.“ Stojanović ističe presudnu ulogu civilnog društva u odsudnim trenucima. „U ovom interregnumu, predstavnici civilnog društva su

preuzeli ulogu predstavljanja Srba i njihovih zahteva na Kosovu. Mislim da Srpska lista (SL) ima zastareli pristup u komunikaciji, sami sebe su doveli do ćorsokaka i dalje nisu mogli politički da deluju. U tim okolnostima gde se SL prosto povukla, međunarodna zajednica je počela da razgovara sa predstavnicima civilnog društva koji su nevoljno preuzeli odgovornost, ali u uslovima opšte nebezbednosti morali su da budu taj glas koji je štitio koliko je u njihovoj moći i ukazivali na kršenje ljudskih prava Srba“.

Pored složene društvene atmosfere, realnost na terenu je civilni sektor uključila u političke procese. Ovo ukazuje na potrebu za što skorijom pluralizacijom političkog života u okviru srpske zajednice i jačanju kapaciteta novih partija i pokreta, što nije moguće bez saglasnosti i podrške zvaničnog Beograda.

ODNOS SRPSKIH PREDSTAVNIKA SA KOSOVA PREMA INSTITUCIJAMA U PRIŠTINI

Odnosi između srpskih predstavnika na Kosovu i institucija u Prištini ostaju izazovni i kompleksni. Predstavници srpske zajednice izražavaju frustracije zbog nedostatka saradnje i odziva na inicijative koje bi poboljšale život Srba na Kosovu. Stavovi variraju od potpunog odbijanja mogućnosti saradnje do apela za nužnost uključivanja u kosovske institucije radi zaštite elementarnih prava. Međuetnička saradnja i suživot se čine kao dugoročni ciljevi koji zahtevaju promene kako u političkoj volji tako i u pristupu pre svega kosovskih institucija.

Stojanović ističe da Vlada Kosova nikada nije htela da se odazove na pozive civilnog društva da učestvuje na razgovorima i okruglim stolovima, „da ne bi imala odgovornost da primeni ono na šta bi se javno obavezala“. On navodi jedan slikovit primer nečinjenja: „mi smo dve godine pregovarali sa Prištinom da se na srpskom kanalu RTK pritisne dugme i uključi prevodilac iz Skupštine Kosova da bi građani mogli na srpskom da prate prenos zasedanja. Bilo je u pitanju jedno dugme, ali nije bilo političke

volje dve godine da se to uradi.“ Takođe, zaključuje da „ništa ozbiljno i kvalitetno nisu hteli da urade za srpsku zajednicu. Nije odgovoreno ni na jednu našu inicijativu. To je jedno negiranje postojanja Srba na Kosova.“

Radosavljević sa druge strane ističe da treba saradivati sa vlastima iz Prištine „pre svega kroz albansko-srpske razgovore, ali i kroz institucije“. Navodi primer da „ćete teško naći nekoga, među Srbima, ko smatra da srpska deca treba da se takmiče u sportu sa decom Albancima, da Srbima treba omogućiti da učestvuju u ligama u Srbiji, ali da ih treba uključiti i u lige na Kosovu i da Albancima sportistima treba omogućiti učestvovanje u takmičenjima u Srbiji i obrnuto. Isto se odnosi i na segment kulture i oblast omladinskog aktivizma. To i mnogo toga drugog nije moguće realizovati bez saglasnosti vlasti iz Prištine, pa je pored dobre volje iz Beograda neophodno obezbediti i dobru volju i podršku iz Prištine...“

Biševac ističe da je komunikacija sa trenutnom Vladom „apsolutno nemoguća“. „Odnosi aktuelne vlasti u Prištini i Srba na KiM u ovom trenutku jesu poprilično zategnuti, jednostrani potezi koje povlači Priština su apsolutno pogrešni i pogubni za naš narod. Da je situacija veoma loša govori činjenica da Srbi svakodnevno napuštaju KiM jer ne mogu da trpe institucionalnu represiju“, zaključuje Biševac. Ipak, on navodi da je neophodna saradnja u budućnosti: „Nakon poslednjih dešavanja i napuštanjem institucija Srba sa Severa, a kasnije odlukom Vlade da njihova mesta zameni ljudima koji pripadaju drugim manjinskim zajednicama ili predstavnicima albanskog naroda i time nastavi funkcionisanje sistema, jasno pokazuje koliko je potrebno da Srbi budu deo i tog sistema. U situaciji u kojoj se trenutno Srbi nalaze i gašenjem srpskih institucija na Kosovu od strane vlasti u Beogradu, mislim da Srbi moraju biti deo kosovskog sistema kako bi uspeali da se izbore za svoja elementarna prava“.

Na ovom tragu je i Arsenijević. On ističe da budući da je kratko u politici još uvek se nije razočarao u međuetnički sklad, „ali mi trenutno živimo u dva odvojena društva“. Nastavlja, „proklamovano kosovsko društvo koje se prezentuje pred strancima suštinski ne postoji. Sada trenutno ne vidim

mogućnost saradnje sa Prištinom jer ne vidim nijednu političku opciju koja ima iole podršku građana albanske nacionalnosti, a koja je zainteresovana za multietnički koncept. Nemamo kao politički akteri s kim u budućnosti da radimo na suživotu. Ova vlast je toliko radikalizovala ovo društvo da su verovatno potrebne decenije da se sredi ono što je u kratkom vremenskom periodu uništeno.“

UKLJUČIVANJE PREDSTAVNIKA SRPSKE ZAJEDNICE U DIJALOG O NORMALIZACIJI ODNOSA

Dijalog o normalizaciji odnosa između Beograda i Prištine traje već više od decenije, sa različitim stepenima uspešnosti i vidljivih rezultata. Jedna od ključnih kritika trenutnog pristupa jeste nedovoljno uključivanje predstavnika Srba sa Kosova u pregovore. Srpska zajednica na Kosovu, koja direktno oseća posledice dogovora i neuspeha u implementaciji, do sada nije imala adekvatnu reprezentaciju, što dovodi do pitanja o efikasnosti i pravednosti celokupnog procesa.

Arsenijević podržava ideju da se Srbi sa Kosova uključe u dijalog, čak i da budu glavni pregovarači „jer ljudi na terenu najbolje poznaju situaciju“. On navodi da je „dosadašnja praksa od preko deset godina pokazala da Beograd nije uspeo da do kraja dovrši nijedan dogovoreni aranžman, jer ne vidi na terenu da li je primenjiv ili na koji način se primenjuje“. Takođe, podvlači i pitanje odgovornosti za ishod pregovora: „Mi imamo velike probleme koji direktno utiču na kvalitet života ljudi. Uključivanje političara sa Kosova bi značilo i uspostavljanje odgovornosti za uspeh ili neuspeh dogovorenog u Briselu, jer se dosadašnji proces uglavnom svodio na prebacivanje odgovornosti na međunarodnu zajednicu pre svega“.

Biševac takođe smatra da je trebalo da predstavnici Srba koji žive na KiM od prvog dana budu uključeni u proces dijaloga „i to kao treća strana, odvojena od Beograda i Prištine“. On ističe da je „sam proces tekao netransparentno, a tako je i sproveden. Nama su se nametale razne odluke

koje su dogovarali predstavnici BG i PR iza zatvorenih vrata u Briselu bez da smo imali prava da damo svoje mišljenje ili nešto od toga izaberemo.“

Za Nenada Radosavljevića eventualno uključivanje Srba sa Kosova u dijalog ne bi značilo nikakvu promenu ukoliko bi to bili predstavnici Srpske liste. Za njega, „pluralizmom koji se mora podržati od strane nekih novih vlasti iz Beograda i Prištine i međunarodnih institucija i organizacija moglo bi se doći, za nekoliko godina, do kvalitetnih predstavnika za takvo uključivanje u dijalog jer postoje mnoga životna pitanja koja bi kvalitetni predstavnici kosovskih Srba mogli rešavati u Briselu bez obzira što su ona ključna „na najvišem nivou“ već rešena, počev od jula 2022. do sada“.

Stojanović apostrofira način i proceduru po kojoj bi to uključivanje teklo: „Beograd je preuzeo svu vrstu odgovornosti za uspeh ili neuspeh. Siguran sam da postoji prostor za njihovo uključivanje, i napraviti mehanizam na koji način da se to učini, potrebno je šire predstavljanje Srba i selektovanje zahteva. Znači osmisliti ceo proces uključivanja, a ne formalnog predstavljanja u vidu jednog ili dvoje koji prisustvuju sastancima.“

ŠTA ZA POLITIČKI PLURALIZAM UNUTAR SRPSKE ZAJEDNICE DONOSI EVENTUALNO FORMIRANJE ZSO

Formiranje Zajednice srpskih opština (ZSO) predstavlja jedan od ključnih elemenata u dijalogu o normalizaciji odnosa između Beograda i Prištine, s fokusom na političko i administrativno učvršćivanje srpske zajednice na Kosovu. Očekivanja od ZSO se značajno razlikuju među liderima i analitičarima srpske zajednice na Kosovu, varirajući od skepse do optimizma o njegovom potencijalu za unapređenje političkog pluralizma.

Milija Biševac je mišljenja da „formiranje ZSO, koje se sigurno neće desiti u bliskoj budućnosti, ne može ništa značajno promeniti na političkoj sceni kosovskih Srba“. On očekuje veći pluralizam koji će se manifestovati bez obzira na priču o ZSO: „Veoma teška pozicija u kojoj se sada naš narod nalazi i pogrešna politika Srpske liste dovodi do pada njihovog rejtinga i

stvaranja satisfakcije drugim ljudima da preuzmu stvari u svoje ruke. Tako da nas sigurno u budućnosti očekuje formiranje nekih novih pokreta i političkih stranaka, koje će nastati pre formiranja ZSO.“

Aleksandar Arsenijević ima optimističniji stav prema ZSO i ne smatra da bi „ZSO mogla da znači učvršćivanje monizma u vidu Srpske liste“. On ističe da je „Srpska lista svoj maksimum doživela 2021, tako da ne vidim bojazan da bi stvaranje novih organa u okviru ZSO ugrozio, nego naprotiv, ojačao bi pluralizam i demokratske težnje unutar srpske zajednice na Kosovu i dao šansu novim političkim opcijama.“

Aleksandar Stojanović izražava rezerve, ističući da je „ZSO postala komplikovano pitanje jer se kod mnogih Srba javlja strah da će njeno eventualno formiranje značiti gašenje preostalih srpskih institucija.“ Međutim, naglašava: „pošto se gašenje srpskih institucija sprovodi od strane Prištine, praktično jednostrano i brutalno, onda se na ZSO sada gleda kao jednu nužnost ili poslednju slamku spasa koja će predstavljati društveno-političku organizaciju Srba koja će pomoći u daljem delovanju i očuvanju vitalnih interesa.“ Stojanović veruje da će u srpskim sredinama „postojati pluralizam i da će različite opcije osvojiti jedan broj glasova, da to neće biti samo SL i da će ZSO biti upravo mesto okupljanja različitih političkih opcija, ali ne samo Srba nego i Albanaca koji žive u opštinama sa srpskom većinom“.

Nenad Radosavljević u trenutnim okolnostima sa dominacijom Srpske liste ne vidi nikakvu šansu da bi ZSO doprinela većem pluralizmu: „Svojim instrumentima i inženjeringom Srpska lista bi sama sebe izabrala na ključne pozicije i tako zauvek zarobila Srbe na Kosovu. U trenutnim okolnostima se ipak pojavljuju neke političke opcije koje treba podržati. Srpska lista je trenutno marginalizovana na terenu i takav trend bi trebalo nastaviti bez ZSO koja je suštinski potrebna, ali demokratski izabrana, a ne nametnuta na silu.“

Stavovi o formiranju ZSO variraju od pesimizma do umjerenog optimizma, ali zajednički sadržalac je moguć uticaj na politički pluralizam

unutar srpske zajednice na Kosovu. Dok neki, poput Biševca, smatraju da ZSO neće biti presudna za političke promene i da će pluralizam napredovati nezavisno, drugi kao što su Arsenijević i Stojanović vide ZSO kao sredstvo koje može potencijalno osnažiti demokratske težnje i podržati razvoj različitih političkih opcija. Međutim, postoji i oprez, kao što je izražen u stavovima Radosavljevića, koji naglašava rizike od dominacije jedne političke stranke. Ukupno, formiranje ZSO može biti ključni faktor u preoblikovanju političkog pejzaža kosovskih Srba, ali njegov pravi efekat zavisice od načina implementacije i uključivanja širokog spektra političkih glasova.

PREPORUKE ZA POLITIČKE AKTERE U CILJU UNAPREĐENJA POLOŽAJA SRPSKE ZAJEDNICE I POLITIČKOG PLURALIZMA NA KOSOVU

KONTAKT SA MEDIJIMA

Srpska zajednica bi trebalo aktivno da radi na uspostavljanju i održavanju kontakata s medijima kako bi osigurala da njihov glas i perspektiva budu adekvatno predstavljeni. Transparentnost i vidljivost u medijima mogu pomoći u borbi protiv dezinformacija. Pored medija na srpskom, fokus mora biti i na albanskim medijima u kojima dominira stav da Srbi ostvaruju sva prava, ali da su instrumentalizovani od strane Beograda. U tom smislu poželjni su akteri koji govore albanski jezik i koji bi mogli da pošalju konkretne i neposredne poruke.

PODRŠKA MEĐUNARODNIH AKTERA

Potrebno je tražiti i jačati podršku međunarodnih aktera, diplomata i predstavnika civilnog sektora kroz kontinuirane sastanke, susrete, konferencije i okrugle stolove koje imaju za cilj poboljšanje položaja Srba na Kosovu. Međunarodni pritisak i podrška mogu biti ključni u zagovaranju promena, ali je potreban konstantan pritisak od organizovanih struktura lokalnih Srba.

DEFINISANJE ZAHTEVA PREMA PRIŠTINI

Zahtevi srpske zajednice bi trebalo da budu jasno definisani, artikulisani i komunicirani svim relevantnim stranama. Ovo uključuje specifične zahteve za političku, ekonomsku i socijalnu integraciju, kao i zaštite prava i sloboda. Potrebno je kontinuirano pritiskati vladu i institucije da odgovore na inicijative i zahteve srpske zajednice i da preduzmu konkretne korake za sprečavanje daljih diskriminatornih aktivnosti prema srpskoj zajednici. Takođe, važno je otvoreno diskutovati o Zajednici opština sa srpskom većinom i šta bi ona u konkretnom smislu značila za srpsku zajednicu na Kosovu. Potrebno je insistirati na kontinuiranim susretima sa predstavnicima vlasti u Prištini.

SRPSKO-ALBANSKI DIJALOG

Aktivno promovisanje i učestvovanje u srpsko-albanskom dijalogu gde bi učešće uzeli politički predstavnici, civilni sektor, akademska zajednica može pomoći u razbijanju predrasuda i izgradnji mostova razumevanja. Formalizovanje dijaloga kroz osnivanje **saveta za dijalog** može biti korak napred u kontinuiranoj debati i traženju zajedničkog jezika. Potrebno je napraviti plan i dinamiku srpsko-albanskog dijaloga, osmisliti prateće aktivnosti kao podršku sesijama dijaloga (npr. moguće saradnje srpsko albanskih biznisa, nevladinih organizacija) i realizovati prateće projektne aktivnosti koje bi imale za cilj promovisanje zajedničkog rada i života.

STRATEGIJA OPSTANKA SRBA NA KOSOVU

Potrebno je razviti i jasno definisati dugoročnu strategiju opstanka za srpsku zajednicu, koja će obuhvatiti ekonomske, socijalne, obrazovne, i kulturne aspekte ključnih nacionalnih interesa. Ovaj dokument mogao bi predstavljati način za prvo masovno okupljanje Srba bez obzira na političke preferencije.

DELIBERATIVNA SKUPŠTINA SRBA NA KOSOVU

Potrebno je osnovati telo u kojem će postojati konstantna debata među različitim strukturama unutar srpske zajednice. Ovo telo bi trebalo da bude inkluzivno prema svim političkim opcijama i otvoreno za sve članove zajednice koji žele da iznesu određeni predlog ili problem. Ovaj organ ne bi imao ambiciju formalnog učešća u politici, ali bi mogao da pomogne u artikulisanju i rešavanju zajedničkih problema i podstakne ugušeni pluralizam unutar zajednice.

DIVERZIFIKACIJA RESURSA I IZVORA EGZISTENCIJE

Diverzifikacija izvora finansiranja i resursa, uključujući međunarodne grantove, projekte, i investicije, može pomoći u stabilizaciji i pluralizaciji zajednice. Institucije finansirane od strane Srbije gotovo su jedini izvor egzistencije. Ovo se u praksi pokazalo kao vrlo jednostavan vid manipulacije i ucene u kontekstu političke participacije. Ohrabrivanje i podrška učešću Srba u institucijama finansiranim od strane Prištine mogu pomoći u poboljšanju njihove političke zastupljenosti i uticaja na odluke koje se tiču boljih uslova života. Ojačavanje srpske zajednice kroz učešće i rad u različitim organizacijama i institucijama finansiranim od strane Beograda, Prištine i međunarodne zajednice može otkloniti egzistencijalni pritisak koji postoji prema pojedincima i izgraditi osnove za politički pluralizam.

Za razliku od pripadnika albanske zajednice na Kosovu koji imaju različite mogućnosti za finansiranje i razvoj u različitim životnim oblastima, srpska zajednica je postavljanjem visokih kriterijuma pri apliciranjima u Vladi Kosova lišena takvih mogućnosti. Predlog je da se Regionalni Fond za sever Kosova koji se sada finansira samo od carina i poreza proširi finansiranjem i nadležnostima od strane Vlade Kosova, ali i dodatnim finansiranjem iz međunarodnih fondova. Regionalni fond koji je u ovom trenutku samo za sever Kosova bi mogao da se pretvori u Razvojni fond za sredine gde živi srpska zajednica, odnosno za Srbe i severno i južno od reke Ibar. Ovakav Fond za razvoj bi, kao dugoročni model razvoja srpske zajednice, godišnje trebalo da ima veličinu sredstava barem kao jedno

ministarstvo u Vladi Kosova (poput ministarstva poljoprivrede ili privrede u Vladi Kosova).

EDUKACIJA I PODIZANJE KAPACITETA SRPSKE ZAJEDNICE

Srpskoj zajednici bi značila podrška u edukaciji i podizanju kapaciteta kroz podrške dodatnim vanškolskim edukacijama, višegodišnje programe političke edukacije, podizanje kapaciteta političkih subjekta na Kosovu, podizanje kapaciteta srpskih malih proizvođača i malih biznisa, stipendiranje master studija u inostranstvu i slično. Ovakvi vidovi razvojne podrške bi doprineli održivom razvoju i ostanku Srba na Kosovu.

INTEGRACIONI PLAN PRIŠTINE ZA SEVER KOSOVA

Vlasti u Prištini zajedno sa predstavnicima međunarodnih organizacija i sa civilnim i političkim akterima koji čine srpsku zajednicu na severu Kosova moraju sačiniti sveobuhvatan plan koji će imati elemente ekonomske, političke, kulturne i drugih društvenih intervencija i na taj način delovati kada je u pitanju sever Kosova kao posebna regionalna i politička celina čuvajući nacionalni identitet manjina na Kosovu.

ZAJEDNICA ILI ASOCIJACIJA OPŠTINA SA SRPSKOM VEĆINOM

Pitanje uspostavljanja Zajednice sa srpskom većinom ostaje otvoreno pitanje za srpsku zajednicu. Očekivanja od Zajednice ostaju kao stvaranje dodatnog mehanizama za zaštitu prava i finansiranja srpske zajednice i dodatni kanal uspostave saradnje sa vlastima u Prištini. Predloženi model Zajednice Briselskim sporazumom ostaje najsveobuhvatniji model koji za sada nailazi na prepreke u implementaciji. Ipak i pored svih prepreka u implementaciji Zajednice kao forme, očekivanja velikog dela srpske zajednice na Kosovu jesu da dođe do formiranja Zajednice opština sa srpskom većinom, kao modela gde bi se takođe zadržala veza sa Srbijom od koje srpska zajednica na Kosovu očekuje da nastavi kulturne, ekonomske, obrazovne, zdravstvene, socijalne i penzione mere, i kako bi ranjivu, i ekonomski slabu srpsku zajednicu podržavala u njenom opstanku

na području Kosova. Važno je naglasiti, međutim, da deo političkih aktera i predstavnika civilnog društva izražava bojazan da će se formiranjem Zajednice srpskih opština srpska zajednica dodatno marginalizovati i smanjiti njihova prava i veze sa Srbijom.

NACIONALNI KONVENT O
EVROPSKOJ UNIJI
KNEZA MILOŠA 4
11000 BEOGRAD
WWW.EUKONVENT.ORG
OFFICE@EUKONVENT.ORG

INSTITUT ZA TERITORIJALNI
EKONOMSKI RAZVOJ (INTER)
VLAJKOVIĆEVA 29
11000 BEOGRAD
+381 (0)11 3246 766
WWW.REGIONALNIRAZVOJ.ORG
OFFICE@REGIONALNIRAZVOJ.ORG